

CURS DE FILOSOFIA NATURAL

LLIÇÓ SEGONA

I. PRELIMINARS. — En el vestíbul encara de la nostra ciència, i com a dissertació necessària per a estatuir la via adequada que ens ha d'emmenar a bastir-la, havem de preguntar-nos: ¿amb quin ordre cal sistematitzar-la? Una adequada resposta a aquesta pregunta ja veurem, com corroborant, ens tornarà fer veure, per un altre caire, la profunda saviesa enclosa en la definició de la Filosofia Natural, tal com l'havem posada en la lliçó precedent. Que el lector no ho perdi de vista.

Per tal de resoldre el tema d'aquest capítol — fonamental alhora en Pedagogia — hom haurà d'adaptar-hi tots els ensenyaments de l'experiència i, demés, els procediments típics de la natura en l'inici precís del seu coneixement deduïts en l'ordre racional, car també comencem aquí una altra coneixença. L'art ha d'imitar la natura, si hom no vol ésser eixorc en definitiva, o violentar estultament les lleis privatives de l'activitat mental.

Caldrà, així mateix, tenir en compte els elements de la nostra ciència per tal com damunt ells haurà de recaure en definitiva la sistematització que anem a estatuir, brollada, segons acabem d'insinuar, dels ordres racional i experimental.

II. ESTRUCTURACIÓ PRÀCTICA DE LA FILOSOFIA NATURAL. — Ella ha d'adreçar-se a mostrar al lector, d'una manera ben suggestiva, planera i minuciosa, tot el panorama enclòs en l'esmentada ciència, fins a deixar-lo no tan sols actuat o perfeccionat amb els coneixements que a hores d'ara ofereix la susdita disciplina, sinó encara sotmès delitosament a la llei del progrés universal, o sia llençat d'un mode espontani a la recerca i evidenciació de novells aspectes i caires.

Però ambdues finalitats comporten, com a postulat pràctic, una forta i perdurable adhesió a la nostra disciplina, que hom no obtindrà pas sinó sistematitzant-la amb tal simplicitat i plasticitat que puguin endur-se'n la flor de l'energia mental.

a) En primer lloc, cal traure de la via que haurem de seguir tota llei de noses. Un cos científic en què, ençà i enllà, hom hagués de repetir els mateixos conceptes emmenaria vers un segur avorriment. Serà, doncs, convenient estructurar la nostra ciència de faisó que tot el que ha de servir més

endavant, sia ja posat i demostrat amb prelació, de manera que tant els aspectes parcials com els principis més especials sien oferts com brollats d'aspectes i principis més generals explicats anteriorment (1). Aquest procés, a manera de llum solar, que, vista, hi anem veient tots les coses, a part d'ésser, com provarem, el seguit per la natura, dóna un gaudi extraordinari a l'esperit que agafa un interès cada vegada més intens i personal en la construcció de la ciència, car, posats els aspectes i principis més generals, el deixeble té una participació major en la generació dels successius aspectes i principis menys generals.

b) L'ús constant d'exemples de l'ordre sensible fixa en nosaltres, d'una manera més viva i persistent, els conceptes abstractes i les realitats més llunyanes de la matèria, fent-los saltar amb més facilitat de la intel·ligència. Cal tenir en compte que el nostre coneixement comença pels sentits; que gairebé sense intersticis actuem sobre les coses materials de què a tothora ens trobem voltats; i que tot l'univers no és altra cosa que un enfilall immens de concrecions extrínseques o, el que és igual, degradacions externes d'una unitat suprema, diversament reverberada segons la posició, capacitat i finalitat diverses dels éssers que la representen: qual estructuració ens permet, en algun mode i planerament, la visió de lo més llunyà per lo més pròxim. Així, la visió dels aspectes més abstractes en l'ordre sensible, demés d'adaptar-se a una llei immanent dels éssers, harmonitza encara molt bé amb el nostre mode corrent de conèixer. Com la forma és eduïda de la matèria, i com és aquella enclosa en aquesta, pot hom demostrar-ho d'una manera ben científica; però la visió plena i viva d'ambdues qüestions esclata fortament llavors que hom addueix qualche exemple, com ara el d'una massa de ferro de la qual el ferrer n'edueix o en trau la forma de martell, de clau, de ganivet, etc., les quals és evident i ben sensible que no preexistien d'una manera actual ni dins ni fora d'aquella massa de la qual han estat tretes i on, per tant, no podien existir sinó d'una manera potencial.

III. ESTRUCTURACIÓ TEÒRICA DE LA FILOSOFIA NATURAL. — Però els dos procediments que acabem d'exposar no són altra cosa que concrecions de la biologia nostrada. Deixar-los seria, doncs, situar-se en l'ordre de la violència, entrebancar la tasca del professor. L'home és rei, i tot el que hagi d'entrar en el seu castell ha de sotmetre's per endavant a les seves lleis: *a Roma s'ha d'ésser romà*. I és aleshores que el senyor del castell *davalla* gentilment davant el nou arribat tractant-lo *segons aquest és, en perfecta adaptació; però alhora sense poder renunciar cap de les normes intrínseques que com a progressiu dominador ostenta*. Analitzem aquests dos aspectes.

(1) «Sed quia ea quae consequuntur aliquod commune, prius et seorsum tractanda sunt, ne oporteat ea multoties pertractando omnes partes illius communis repetere, necessarium fuit quod praemitteretur in scientia naturali unus liber in quo tractaretur de iis quae consequuntur ens mobile in communi... Hic autem est liber *Physicorum*» (S. Tomàs, *Commentaria in VIII libros Physicorum*, llib. I, cap. I, lliçó I, n.º 4. — Roma, 1884).

Ben cert; el singular i l'universal, considerats en ells mateixos, comporten un ordre en virtut del qual l'universal és, d'ell mateix, més cognoscible que no pas lo singular, per tal com la natura, en produir l'individu, no entengué ni entén produir directament l'individu, sinó produir i conservar l'espècie a què aquell es refereix, com el mestre de cases en bastir un edifici pren, ara aquesta, ara aquella pedra per al fi principal i integral de l'edifici que s'ha proposat bastir i entén (1).

Però si l'universal és, d'ell mateix, més cognoscible que no pas lo singular, no ho és en relació a nosaltres, per tal com el nostre coneixement comença pels sentits, que es refereixen només a l'ordre de la realitat singular, i fineix en l'ordre universal.

Ara bé; en tractar d'estatuir una sistematització o cos per a una ciència determinada, cal parar ment en que tota ciència és o versa sobre això que és universal. Però dins la universalitat hi ha mants graus. Així en l'estructuració de la nostra ciència el problema rau a l'ordre que cal donar a lo més i a lo menys universal enclòs en ella, que és, precisament, el punt que toca Aristòtil en el primer capítol dels seus llibres físics, i on de moment ens cal fer consideracions semblants a les anteriors.

En efecte: Es evident que els ordres més universals, així com havem

(1) Aquestes veritats, i altres que segueixen, seran millor compreses amb les següents declaracions: El punt central i suprem dins l'ordre entitatiu, precís, de l'univers és l'espècie. Vers ella s'adrecen i per a ella són de mode immanent, el gènere i l'individu. Aquest últim, com a tal, no és entès per la Natura sinó d'una manera accidental, això és, com a receptacle i sòcol per a la realització de l'espècie en l'ordre material. Per això sa rel definitiva rau a la matèria en quant apareix concretada amb tals o quals dimensions i és entesa per la Natura com a mitjà, de la mateixa manera que els carreus o rajoles són amprats pel mestre de cases per tal d'obtenir el fi principal que es proposa, l'edifici.

Anàlogament, el gènere s'adreça també i és causa de l'espècie sostenint com a potència i subjecte un paral·lel semblant al que té la matèria amb la forma. Per tal d'evitar una dissertació en tota regla que podent considerar-se com necessària, no deixaria, per això, d'ésser fora de son lloc, ens limitarem a reproduir un text d'un dels homes més eminents en la filosofia.

«Convé saber — diu Albert el Magne — que això que és particular és considerat de dues maneres segons el doble aspecte que ell ofereix. Car hi ha en això que és particular l'ésser perfecte segons la natura; i aquesta és la natura que hom anomena ésser de l'espècie en l'individu segons la qual cosa diu Boeci que l'espècie és tot l'ésser dels individus. I hi ha també en això que és particular el supòsit que sosté aquesta natura què és l'ésser del mateix supòsit. Però l'ésser perfecte segons la natura és entès per la natura en quant produeix la cosa *per se*. Però com que tal ésser no pot subsistir sinó en un supòsit, per això accidentalment, és a dir, per causa d'aquell, la natura produeix també el supòsit. I això és el que abans diguérem que la natura, accidentalment produeix l'individu com a tal, però com a cosa principal entén l'ésser perfecte. I això és el que diu l'egregi filòsof Aristòtil que la natura entén l'ésser diví i per causa d'ell fa tot el que fa. Amb tot això hom veu clar com ha d'ésser entesa la dita d'Averroes, això és, que l'obra de la natura és l'espècie, i no tal particular, ni l'ésser genèric, car si s'adrecés principalment a això que és particular, aleshores fóra destruïda la seva obra; i si entengués l'universal genèric aleshores li seria prou qualsevol ésser genèric: ambdues coses són falses. Entén doncs l'ésser específic segons ell mateix diu, car tal ésser és perfecte i divinal i perpetu.» (Llibre I *Physic.*, tract. I, cap. VI. — *Opera Omnia*, vol. III, París, 1890. — Cf. S. Tomàs *De ente et essentia*, cap. III i IV, i *Summa Theologica*, p. I, q. LXXXV, art. III, ad 3um.)

Això explicat, per bé que ràpidament, hom pot comprendre aquelles dites: *la natura entén com a finalitat pròpia produir l'espècie*, i que aquesta per la seva major actualitat i nobilitat és més cognoscible d'ella mateixa que no pas el gènere.

vist en lo individual, són per causa de l'espècie, car és aquesta la finalitat que propiament entén la natura, més que no pas el gènere o l'individu, que, al capdavant, són per causa d'ella.

Per tant, l'espècie és, d'ella mateixa, i comparada amb lo que li és més universal, més cognoscible que aquest en ell mateix; però en conformitat a les lleis de la progressió mental que destriarem en el paràgraf següent, lo més universal es més cognoscible de nosaltres que no pas lo menys universal. Abans d'abaixar-se la intel·ligència s'ha d'abaixar, com tot bon hoste, la realitat. Així la teoria o aspecte racional d'aquest problema confirmarà les conclusions pràctiques que havem exposat en el paràgraf II.

IV. L'ORDRE DE LA INTEL·LIGÈNCIA. — Havem remarcat l'aspecte de dominador que té l'home. Però ell, en l'ordre de l'activitat, enclou dues notes, una d'actual i una altra de progressiva o potencial, o sia una de segura i una altra d'eventual. Per això diem que passa de lo conegut a lo desconegut.

Per tal de procedir amb més claredat comencem per estudiar aquest fenomen en els mateixos inicis del coneixement sensible. En efecte, al començament de la visió d'una cosa, abans desconeguda, què veiem en ella? Sens dubte el que en ordre a nosaltres és més vistable d'ella. Però què és en el començament cognoscitiu el més vistable d'ella?

Un home que tingui perfecta la potència visiva, però situat a tal màxim de llunyania de la cosa damunt la qual ha d'actuar que comporti el menys que d'ella pot veure, o sia son màxim vistable, és evident que, com imperfecció positiva suma, llucará aquella cosa a mode de *qualque cosa*, sota un aspecte singular (*aquest quelcom*), un singular vago com diu Soto (I. *Post.* cap. II) o sia a manera d'ésser indeterminat, però com constituent qualque concreció o realitat. Serà després d'una successiva aproximació de la vista a l'objecte, o de suplir la llunyania amb un aparell físic, que anirà distingint ses parts, ses qualitats sensibles.

Es evident que el mateix fenomen s'esdevindrà en un miop. Seguint el procediment supletori que havem senyalat abans, passarà del coneixement confús de tal ésser al de les parts que ell enclou.

A una distància màxima veig *quelcom singular*: no distingeixo bé ses concrecions, però marxant vers ell veig que no és un arbre o un auto parat, etc., sinó un home, i, atançant-m'hi més encara, hi reconec un amic de tota la vida.

Aquesta mateixa trajectòria segueix la intel·ligència humana amb la diferència que ella és radi d'això que és universal, no d'això que és singular. Així la fórmula objectiva inicial del coneixement intel·lectiu rau no a *tal ésser*, sinó a l'ésser a manera de realitat i totalitat fins el punt que se'ns ofereix com a viarany insubstituïble en la progressió de l'activitat intel·lectual.

Afinem ara una mica més el seu concepte posant-lo en relació amb altres nocions que tenim de l'ésser. Així acomplirem alhora l'oferiment que havem fet en la lliçó primera. Hom pot considerar la noció d'ésser sota tres aspectes, a saber:

a) Com *allò l'acte del qual és l'existència: això que existeix o pot existir*,

això és, sota el punt de mira amb què l'estudia la Metafísica general, la qual s'adreça a l'ésser analitzant-lo d'una manera tancada i en precisa relació als aspectes que la seva noció comporta i, per tant, prescindint així de tota concreció com de tot caràcter universal precís que ell pot oferir i ofereix, efectivament, sota altre aspecte.

b) Com universal, això és, com a totalitat potencial en quant pot aplicar-se a tot ésser concret, el qual aspecte comporta d'una manera evident la noció anterior com a sòcol previ.

I c) Com ésser vist per la intel·ligència, i precisament a manera de predicat confusíssim i constitutiu de quelcom concret real, o per a dir-ho amb altres termes, lo singular en quant la intel·ligència el pren com a constituït per quelcom del qual desconeix en absolut els elements que l'integren i diferencien en tot gènere o espècie. És el que diem vulgarment llavors que parlem de quelcom que no coneixem: *alguna cosa és, però no sabem què*.

L'ésser, sota aquest aspecte, o sia per sa conexió amb lo concret, el qual l'ofereix amb un caire diferent dels que comporta en els dos paràgrafs anteriors ha estat nomenat *ésser concret*. I d'ell, seguint al Cardenal Caietano, escriu Joan de S. Tomàs amb una plasticitat admirable, que en tal posició «l'ésser és prè com a quelcom concret i embegut en qualque cosa determinada... vist en qualque natura sensible que entra actualment en la composició de la cosa» (*Philosophia Naturalis*, p. I, q. I, art. III).

Aquest ésser concret és, segons diverses gradacions, la norma fonamental de tota progressió científica.

Per això en la depuració més perfecta d'ella, o sia la sistematització d'una ciència qualsevol, ni hom sabria, ni se'l deixaria passar, sense una idea o definició de l'objecte posada per endavant de tot. L'esperit humà ha de saber on va, vers on hom l'emmena. Però tal definició, què és sinó l'expressió sintètica, confosa, a manera de totalitat, dels diversos aspectes parcials enclosos en la ciència i que hom anirà destriant en successives explicacions?

Fins els partidaris de prescindir d'una definició general de la ciència, posada per endavant, no poden substraure's a aquesta llei de la natura. Començaran a tractar d'un aspecte particular d'aquella ciència, però els caldrà constatar-ho previament i, en fer-ho, consignaran *ipso facto* una visió total d'aquell aspecte per esbrinar successivament tots els altres que enclou. En fugir d'un procediment hi tornaran a caure.

Així el mínim de coneixement inicial que forçosament comporta l'observació haurà d'ésser aquell en què major és la confusió i per tant menor la distinció. Tal és la noció d'ésser a manera de concreció i de totalitat inclusiva de tota mena de parts i diferenciacions.

Saltem ara de l'ordre experimental al transcendent de la Filosofia i hi veurem confirmades i explicades en última instància les lliçons de l'experiència.

Hom demostra en Filosofia Natural que cap substància o ésser de l'Univers obra d'una manera immediata, o només per ella mateixa, car en tot

gènere entitatiu cal destriar un inici o potència i un complement o acte que dona a aquell inici el seu desenrotllament. Així en la substància corpòria hom hi veu, l'essència, o complex de caràcters específics, i l'existència llur. Així en l'esfera de l'activitat, que també aquesta és una entitat, cal veure-hi un inici o potència, i la seva operació o acte.

Per ella, en activitat i diversificada segons termenals diferents, l'home enten i vol, i veu, i sent, i resisteix tota acció destructora. Mes aquella activitat té, com a raó suprema, un terme ideal, una perfecció, la qual s'adreça en definitiva a completar i perfeccionar l'individu, i en el nostre cas haurà d'ésser la cosa coneguda en quant coneguda.

Ara bé: Si aquella potència ha començat a posar-se en moviment — i aquest fet és tan innegable com vulgar — és evident que la seva activitat rau entre dos pols o extrems: la ignorància absoluta i el coneixement perfecte, o sia la noció distinta i clara de les coses. Però entre aquests extrems hi ha un terme mig pel qual la potència cognoscitiva — com en tot moviment — haurà de passar, és a dir, el coneixement confús, i indistint, que no pot realitzar-se sinó en el coneixement d'una cosa a manera de totalitat, això és, sense distingir les seves parts. I dins d'aquesta confusió i per tal com l'operació intel·lectual és qualque moviment haurem de distingir també gradacions successives de més a menys de manera que el màxim de coneixement confús raurà a aquella noció que enclou la realitat però amb el màxim de totalitat i d'indistinció, com és l'ésser a manera de concreció de la cosa coneguda; i el mínim de confusió haurà de raure a la visió distinta de les parts que aquell enclou, o sia les determinants genèriques i específiques, les parts que el constitueixen i caracteritzen.

Així un estudi profund de la natura humana ens ha emmenat als mateixos resultats sortits de l'observació.

Apliquem ara a un altre radi les conseqüències a què havem arribat. Havem vist que el coneixement distint i perfecte es referia a les parts que d'una manera o altra constitueixen l'objecte intel·lectual, i que el seu extrem oposat, o sia el coneixement confús i inicial era íntimament vinculat amb el mateix objecte considerat com un *tot*. Però aquest, en relació a la intel·ligència, pot ésser de dues maneres, a saber:

a) El *tot universal* que enclou potencialment i a manera de parts el que és cada vegada més inferior i distint i, per tant, menys confús. («Universale autem est quoddam totum intelligibile quia comprehendit multa ut partes, scilicet sua inferiora» S. Thom., I *Physic.*, lect. I, n.º 9). Per això diu l'Angèlic Doctor que conèixer distintament això que és enclòs en el tot universal és tenir un coneixement d'això que és menys comú. (*Sum. Theol.*, p. I, q. 85, art. 3.)

b) El *tot integral*, o sia tot objecte que de primer coneixem en plec i després en les seves parts integrants, mitjançant una visió cada vegada menys confusa, més distinta. Així veiem primer una casa en conjunt i després anem

distingint les parts que la constitueixen (1), i en tractar de definir l'*home*, primer se'ns ofereix aquest mot a manera de totalitat confusa i la definició l'explica destriant-lo en parts essencials (*animal racional*) que en nosaltres comporten acte i distinció respecte del moviment anterior, i potència i confusió respecte dels moments posteriors en els quals, apoiant-nos en aquelles notes essencials, anirem encara distingint els altres aspectes d'*admiratiu*, *risible*, etc., que l'*home* enclou com a propietat.

Havem ja arribat al fi del nostre estudi sobre les lleis del procés de la intel·ligència considerades en l'ordre racional i l'experimental.

En llur cimell i insubstituïble inici havem vist la noció confusa de l'ésser com en una concreció determinada. Però, què és aquella noció en ella mateixa, o sia prescindint de la concreció singular on és vista i d'on és presa, sinó la noció metafísica de l'ésser? I aquesta no és, per ventura, el concepte no tan sols més universal, sinó, millor, ultrauniversal, això és, transcendent, en quant totes les coses són concrecions variadíssimes i extrínseques o reverberacions de l'ésser amb menys radi?

Així, en estatuir inicialment l'ésser *mòbil* com objecte de la Filosofia Natural no tan sols — com havem dit — ens haurem adaptat a la manca d'elements científics amb què de bell començament ens trobem; no tan sols haurem donat a la nostra ciència una elevació filosòfica màxima empeltant-li les llums de la Metafísica que ens han d'emmenar a una profunditat ideal en l'estudi d'ella, sinó que també havem donat un exemple insuperable dins el camp de la Pedagogia. Car si no podíem prescindir de la nota de *mobilitat*, segons és evident, l'havem inscrita en lo més natural i planer dins l'ordre natural del nostre coneixement, a la universalitat màxima i, per tant, a lo màximament cognoscible per part nostra; a lo més planer i assequible, adaptant-nos als ensenyaments trets de l'origen del nostre coneixement i de tot coneixement; i alhora amb tal màxim de vaguetat que, ben lluny de prejudicar la natura del subjecte del moviment ens deixa el camí obert per a fixar-la amb tota llibertat quan sia hora.

Més encara: seguint la mateixa trajectòria que dins l'ordre racional ens ha emmenat a reconèixer aquella noció com a primitiva, havem també arribat a una altra importantíssima conclusió, a la demostració de la tesi abans posada, o sia que això que és més universal és més cognoscible de nosaltres que no pas això que és menys universal; que primer coneixem

(1) «Totum integrale et universale conveniunt in hoc, quod utrumque est confusum et indistinctum. Sicuti enim qui apprehendit genus, non apprehendit species distincte, sed in potentia tantum, ita qui apprehendit domum, nondum distinguit partes; unde cum ratione confusionis totum sit prius cognitum quoad nos, eadem ratio est de utroque toto» (S. Tomàs, *Commentaria in VIII Physic.*, llib. I, cap. I, lliçó 1, n.º 9).

Però no podríem conèixer primer les parts que el tot? «La part pot ésser coneguda de dues maneres. D'un mode, absolutament, segons ella és en si; i així no hi ha cap dificultat en conèixer primer les parts que el tot; com ara les pedres abans de la casa. D'altre mode en quant són parts de tal tot, i així és necessari que abans coneguem el tot que les parts. Car de primer coneixem la casa amb qualche coneixement confús que no pas cada una de les seves parts» (*Summa Theologica*, p. I, q. LXXXV, art. III ad 3um).

el tot que no pas les parts que d'una manera o altra el constitueixen. Sabem ja, doncs, *les normes intrínseques que com a progressiva dominadora ostenta la intel·ligència*. Així, podem ja traduir-les sense temences en el camp de la Filosofia Natural.

Però abans de fer-ho serà útil encara veure com entenia el Doctor Subtil la doctrina que havem estatuint en aquest paràgraf.

V. L'OPINIÓ DE DUNS ESCOT. — L'eximi filòsof Joan de S. Tomàs, en el seu *Cursus Philosophicus Thomisticus* (vol. II, p. 22), després de constatar la conformitat del Doctor Subtil amb l'ordre de lo confús a lo distint que acabem d'exposar i amb el seu fonament («tot això també ho concedeix Escot per tal com el coneixement confús és el terme mig entre la ignorància i el coneixement distint o perfecte: mes la natura procedint d'això que és imperfecte a això que és perfecte, abans ha d'arribar al mig que a l'extrem», p. 22, col. 1.ª), i d'haver escrit en la pàgina anterior que «ni S. Tomàs ni Caietano neguen que la primera cosa que s'ocorri a l'enteniment com quelcom que és conegut sota l'aspecte d'objecte *quod* sia alguna quidditat sensible i espècie especialíssima», diu així:

«Com Escot posi el coneixement confús actual respecte de l'espècie ínfima, però els seus raonaments no procedeixin de la major confusió en el conèixer, sinó de la més eficaç moció d'això que és singular i del perfectíssim efecte que produeixen les causes naturals no impedides, per això que l'espècie inferior és de més fàcil abstracció... etc.»

Davant d'aquestes explicacions el lector podria pensar si l'eximi filòsof portuguès incorre aquí en una veritable contradicció, ben freqüent a freqüent de l'habitual manca de simplicitat i de sobrietat amb què, com única tara, i inversament a Soto, apareix sovint la seva profundíssima i segura ideologia. Si d'una banda sembla reconèixer que Escot està conforme amb S. Tomàs en opinió i fonaments; d'altra costat *escriu que les raons* del Doctor Subtil tenen una ben diversa procedència.

Cal, doncs, esclarir aquest punt estudiant-lo en les mateixes obres del filòsof franciscà. Però abans de fer-ho havem d'observar dues coses:

a) Que en el Doctor Subtil apareix extensament deixat el mateix que diu i prova S. Tomàs d'una manera més alta, més sintètica i més simple.

b) Que per això en les obres del Doctor Subtil el problema que tractem es desclou principalment en tres aspectes, a saber: a) el de la primera realitat que ateny la intel·ligència en l'inici precís del coneixement; b) el de la manera com la intel·ligència l'ateny, i c) el de la noció precisa que de tal realitat forma.

Per a major rapidesa, i per tal de desempallegar-nos de noses, simplifiquem encara el nostre estudi considerant de primer la manera com inicialment la intel·ligència ateny la realitat, o sia com ella passa sempre d'això que és confús a això que és distint. Respecte d'aquest punt, escriu el Doctor Subtil: «Comparant tot l'ordre de concebre confusament amb tot l'ordre de concebre distintament, quin és primer? Dic que és primer tot l'ordre de

concebre confusament, i per això el primer en aquell ordre és simplement primer» (I dels *Sentenciariis Oxonienses*, dist. III, q. II, art. VI, n.º 358. — Quaracchi, 1912).

Per a provar aquesta afirmació es remet el Doctor Subtil als Comentaris d'Avicena a la Metafísica d'Aristòtil (llib. I, cap. III), en els quals hom ensenya que la Metafísica és l'última en l'ordre de la doctrina per tal com en l'adquisició de les ciències, diu, cal passar de l'ordre menys universal al més universal, segons veurem més endavant, i afegeix (n.º 357) que «els principis de les altres ciències són coneguts per ells mateixos *procedint del concepte confús dels termes*; però coneguda ja la Metafísica hom és en mesura d'inquirir l'essència llur d'una manera clara. I d'aquest mode els termes de les ciències especials no són concebuts clarament, així com també no són clarament entesos llurs principis abans de conèixer la Metafísica: per això moltes coses poden ésser clares al metafísic-geòmetra que no ho eren abans al simple geòmetra per son concepte confús. Exemple: el geòmetra, com a tal, no es val com a principis evidents d'ells mateixos, sinó dels que instantàniament són evidents, coneguts confusament llurs termes: tal com, de primer, s'esdevé en l'ordre sensible, com ara, *la línia és longitud*, etc., no parant compte a quin gènere pertany la línia, per exemple, si és *substància* o *quantitat*. Però coneguda ja la Geometria i altres ciències especials, segueix la Metafísica amb els seus conceptes comuns, mitjançant els quals hom pot retornar, dividint, a cercar les quidditats dels termes en les ciències especials: i aleshores per aquelles quidditats, així conegudes, són coneguts més clarament que abans els principis de les ciències especials» (n.º 357, 4).

I en la resposta a l'objecció primera que allí hom fa, afegeix el Doctor Subtil: «Simplement primer és allò que és primer en l'ordre del coneixement confús: car el procés natural d'això que és imperfecte a això que és perfecte, és per un mig; però conèixer confusament és com mig entre ignorar i conèixer distintament, i per això el coneixement confús és abans que qualsevol coneixement distint».

Cal reconèixer que aquesta última raó no apareix aquí per esclarir el problema d'una manera central. L'argument Aquiles d'Escot és el raonament ja explicat d'Avicena, en el qual hom constata, cert, que la intel·ligència procedeix d'això que és confús a això que és clar, i hom destria l'engranatge que podríem anomenar intercientífic palesant que les ciències particulars troben llur curull lluminós en la Metafísica.

Però un filòsof no s'ha de cenyir a constatar un fet i a coordinar-ne els seus aspectes; ha de cercar i proposar les raons més profundes d'aquell fet. Per això havem subratllat d'una manera ben remarcable el punt flac de l'estudi d'Escot, defecte que no és pas l'única tara capital que en ell s'observa. Potser és més gros encara l'haver acordat a la raó precisa i més profunda del mode de procedir la intel·ligència un lloc tan secundari com la resposta a una objecció.

Per això Joan de S. Tomàs, malgrat no agafar tota l'extensió del raonament escotista, ha pogut escriure amb veritat: «Amb més perspicàcia Sant Tomàs va resoldre aquesta dificultat, atenent la capacitat i l'estat imperfecte de la potència del cognoscent per tal de deduir-ne quina sia la primera raó cognoscible, o el primer conegut formal en qualsevol objecte que primerament s'ocorri.»

Anem continuant el nostre estudi escometent un altre dels aspectes que el Doctor Subtil considera en aquesta qüestió, o sia, com havem dit abans, el de la primera realitat que ateny la intel·ligència en l'inici precís del coneixement, així en l'ordre confús com en en l'ordre distint o clar.

Quant al primer, escriu: «Dic que lo primer actualment i confusament conegut és l'espècie *especialíssima*, el singular de la qual més fortament i eficaç mou de primer el sentit, sia oïble, o visible o tocable; car qualsevol individu mou més fort el sentit, la seva espècie és primerament coneguda amb coneixement confús.» I passa de seguida a provar el que aquí entèn, o sia que lo primer conegut en l'ordre confús és l'espècie especialíssima, mitjançant tres arguments.

El primer rau a l'efecte propi de la puixança màxima de les causes naturals no impedides i als inconvenients que no concedint-lo s'esdevindrien. Diu així: «La causa natural marxa vers el seu efecte segons l'últim de la seva potència, llavors que no es troba amb impediments: s'adreça, doncs, primàriament vers l'efecte perfectíssim que primàriament pot produir, però totes les coses que concorren en aquest primer acte de la intel·ligència són causes purament naturals per tal com són anteriors a tot acte del franc voler, i no són impedides, com és evident: produeixen, doncs, primàriament el més perfectíssim concepte que poden; però aquest no és sinó el concepte de l'espècie especialíssima: puix si fos qualche altre, com ara el concepte de quelcom més comú, aquell seria perfectíssim que tals causes poguessin produir; i com el concepte d'això que és més comú sia menys perfecte que el concepte de l'espècie especialíssima, talment com la part és menys perfecta que el tot, es deduiria que aquelles causes no podrien produir el concepte d'aquella espècie, i així mai no arribarien a causar aquell concepte» (n.º 356).

El segon argument rau a l'ordre que la filosofia aristotèlica estatuïa entre les diverses ciències. «Segons Avicena (I *Metafísica*, cap. III), diu, la *Metafísica* és l'última en l'ordre de la doctrina; els principis, doncs, de totes les altres ciències poden ésser concebuts, com també llurs termes, abans que els principis de la *Metafísica*: però això no seria així si fos convenient concebre primer actualment els conceptes més comuns (o primers) que els conceptes de les espècies especialíssimes: puix aleshores convindria concebre primer l'ésser i els aspectes que el segueixen i es deduiria que la *Metafísica* hauria d'ésser primera en l'ordre de la doctrina» (Ib.).

El terç i l'últim argument es basa en què el contrari de la posició que hom està aquí demostrant emmena a una ben plàstica desarticulació de la

realitat en l'esfera del coneixement. «Si fos precís, diu, concebre abans els conceptes més universals que el concepte de tal espècie, aleshores, posat el cas d'un singular movent el sentit i la intel·ligència ben lliure, s'hauria de posar força temps abans que fos concebuda l'espècie d'aquell singular sentit primerament, per tal com de primer convindria entendre tots els predicats comuns dits *in quid* i ordenadament d'aquella espècie» (Ib.).

Escot, doncs, no tracta de fonamentar el procés que segueix la intel·ligència d'això que és confús a això que és clar, basant-se en què el primer que coneix és l'espècie, sinó al contrari, estatuït aquell ordre i dins d'ell precisament, malda per a provar que la primera realitat que ateny i mou la intel·ligència és l'espècie àtoma o especialíssima. L'ordre de prelació, ja esmentat, el prova amb les raons abans estudiades.

A continuació estudia el Doctor Subtil el que ateny la intel·ligència en l'inici precís del seu coneixement distint, afirmant que l'ésser és el primer concepte conceptible d'una manera distinta. «Res, diu, no és concebut distintament sinó llavors que hom concep tot allò que és enclòs en la seva raó essencial: l'ésser és enclòs essencialment en tots els conceptes essencials inferiors: per tant cap concepte inferior és concebut distintament sinó concebut ja l'ésser; però aquest no pot ésser concebut sinó distintament per tal com son concepte és simplement simple (1), pot, doncs, ésser concebut distintament sense els altres, però no aquestos sense haver concebut abans i distintament aquell; l'ésser, doncs, és el primer concepte distintament conceptible» (Ib., n.º 357).

Aquesta doctrina sembla a primer cop de vista deixar malparada la conclusió a què abans havem arribat, això és, que el primer conegut de la intel·ligència és l'ésser d'una manera concreta i confosa. Respecte d'aquest punt Joan de S. Tomàs fa una distinció tan fina com exacta: «Aquella raó d'ésser és anomenada simplicíssima en ella mateixa per tal com en ella no hi ha composició de grau superior i inferior, com altres predicats genèrics o específics; però és confusíssima *ut quo* per tal com és una noció tan comú que en ella totes les altres son confoses o menys són discernides». I una mica abans havia dit: «En qualque tot actual, aquella raó és més confusa per la qual menys són discernits i distingits aquells aspectes que el constitueixen, per exemple, venint En Pere, aleshores tinc d'ell un coneixement màximament distint quan és distingit en ell no sols la raó genèrica o específica si que també la individual en la qual es distingeixen dels altres individus i més en ell és designat; però llavors que no veiem com distingir-lo d'altre individu diem que és conegut confusament en la raó d'home que és la raó que confon aquells individus; i si, encara més, no veiem com distingir-lo d'altre animal

(1) «Anomeno concepte simplement simple aquell que hom no pot resoldre en varis conceptes, com el d'ésser o el de l'última diferència. Concepte simple, però no simplement simple, és el que pot ésser concebut per la intel·ligència amb un acte simple, per bé que pugui ésser resolt en varis conceptes concebibles separadament, com ara el concepte del definit o de l'espècie». (Ob. cit., n.º 355).

el coneixem més confusament, i, per fi, si no es pot discernir si és substància o accident, aleshores ens trobarem amb el coneixement més confús de tots per tal com ja no queda res per a diferenciar-lo de totes les altres coses que li convenen; més aquella raó així indeterminada i confusa no pot ésser sinó l'ésser, per tal com només en ell és confosa la substància amb l'accident».

VI. SISTEMATITZACIÓ DE LA FILOSOFIA NATURAL. — De tot el que havem dit es dedueix:

α) Que en la nostra ciència s'ha de procedir amb estricta prelación dels principis i aspectes més universals als menys universals. Així la ciència de l'ésser mòbil ha d'anar a manera de gènere abans que les seves espècies, o sien els tractats en què hom estudia els éssers mòbils amb tal o qual espècie de moviment; i el moviment en general abans que les diverses menes de moviments; i les causes en general abans que les particulars; i els caràcters generals dels principis abans que llurs aspectes menys universals, etc.

β) També cal procedir del tot a les parts i d'aquestes, a manera de totalitat, a altres parts. Així determinarem de primer els aspectes generals dels éssers mòbils i successivament anirem estudiant els aspectes i propietats especials que cada un d'ells enclou; i el moviment serà primer analitzat en general que no pas llurs variats aspectes intrínsecs i extrínsecs i aquestos abans que altres que cada un d'ells encara enclou, etc.

Seguint aquesta trajectòria Aristòtil descompartí la seva Física general com segueix:

A. *Els principis universals de la ciència natural* és encara a manera de preliminars però no generals, com els exposats en els paràgrafs anteriors, sinó ben concretats a l'estudi de l'ésser mòbil. Per això dins d'aquesta rúbrica o partió son compresos els següents aspectes:

α) Els principis constitutius de l'ésser mòbil.

β) Els principis constitutius de la ciència de l'ésser mòbil o sia:

1. El *subjecte* de la filosofia natural, és a dir, l'ésser que té intrínsecament en ell mateix el principi i la causa del seu moviment.

2. Els principis mitjançant els quals ha d'arribar al coneixement de l'essentat subjecte, o sia estudi de les *causes*.

B. *Estudi de l'ésser mòbil en general* el qual comprèn dues parts a saber:

α) Estudi del moviment en ell mateix que enclou:

1. El moviment. — L'infinít que aquell comporta intrínsecament.

2. El lloc, el buid, el temps (aspectes extrínsecs del moviment).

3. Divisió del moviment en espècies i en parts quantitatives.

β) Del moviment en relació als movents i als mòbils. Estudia el primer movent i el primer motor, compara d'una manera mútua els moviments i arriba a la consideració del primer motor, del primer moviment, i del primer mòbil.

PERE M. BORDOY-TORRENTS.